

Standard 5 PODPORA PŘIROZENÉHO SOCIÁLNÍHO PROSTŘEDÍ č. rev.: 03/2017

Termín poslední revize:	10. 4. 2017
Návrh revize zpracoval:	Mgr. Jana Kocourková
Návrh revize schválil:	PhDr. Tomáš Ochotnický
Termín platnosti revize:	24. 4. 2017

Tento dokument stanovuje pravidla a postupy organizace pro podporu dítěte ve vztazích s přirozeným sociálním prostředím:

- v kontextu **současného sociálního prostředí**, ve kterém dítě žije
- v kontextu podpory vztahů s **původním přirozeným prostředím**, ze kterého dítě pochází (vlastní rodina dítěte).

Dokument popisuje:

- aktivity, které organizace využívá pro posilování sociálních vazeb dítěte v současném prostředí,
- aktivity, které organizace ve spolupráci s náhradní rodinou realizuje pro zachování vztahů dítěte s vlastní rodinou a dalšími osobami blízkými a při plánování a realizaci osobního kontaktu dítěte s nimi,
- techniky a metody, které pracovníci organizace používají pro práci v tomto tématu.

Kritérium 5a – Pověřená osoba podporuje děti ve vztazích s přirozeným sociálním prostředím.

Podpora dítěte ve vztazích v současném přirozeném sociálním prostředí

Současné sociální prostředí zahrnuje běžné společenství, kde děti žijí, vzdělávají se, věnují se svým zájmům, tzn. náhradní rodina vč. jejich příbuzných a známých a komunita, v níž rodina žije, mateřská škola, základní škola, centra volnočasových aktivit aj. Pro děti v náhradní rodinné péči, které v minulosti zažily narušení přirozených vazeb, může být jakékoli další navazování nových vztahů s okolím obtížné, mohou být v kontaktu s lidmi a prostředím mimo rodinu nedůvěřiví, mohou mít obavy z čehokoli neznámého – z cizích osob, z činností. Přesto je pro jejich další vývoj důležité, aby si osvojovaly dovednosti navazovat nové vztahy a budovat vlastní širší sociální zázemí.

Aby mohla podpora v této oblasti probíhat pro dítě zdravě a bezpečně, je zásadní, aby pracovníci organizace, náhradní rodiče a další odborníci pracující s dítětem zjišťovali, znali a rozuměli okolnostem a důvodům narušení přirozených vazeb v minulosti dítěte. Důvodem narušení přirozených vazeb v životě dítěte může být odlišný životní styl původní rodiny, který nepodporoval zapojení do místní komunity a komunikaci s okolím. Jiným, popř. dalším důvodem může být samotné odloučení dítěte od vlastních rodičů a následná ztráta sociálních vazeb s původním prostředím z důvodu umístění do náhradní rodiny či v ústavním zařízení v jiné lokalitě. Samotný pobyt dítěte v zařízení před umístěním do náhradní rodiny může omezovat dítě v zapojení se do běžného sociálního prostředí.

Pracovníci organizace podporují děti v náhradní rodině ke kontaktu s přirozeným sociálním prostředím následujícími způsoby:

- **Vyhledávání informací o původním sociálním prostředí dítěte**

Pracovník podporuje náhradní rodinu a dítě v mapování historie dítěte a vytváření uceleného obrazu o životě dítěte před umístěním do rodiny. Motivují pěstouny k vyhledávání informací o dítěti, například u pracovníků OSPOD či dalších příbuzných dítěte. Tyto osoby mohou mít k dispozici fotografie dítěte z raného dětství, informace o původním bydlišti, o osobách, které byly pro děti blízké. Pomocí utváření příběhu dítěte například technikou Kniha života a dalšími (viz níže) lze sestavovat ucelený životní příběh dítěte. Náhradní rodiče mohou například s dítětem navštěvovat místa, kde žilo (předem je třeba vyhodnocovat, je-li takový krok pro každé konkrétní dítě bezpečný), sledovat zvyklosti původního prostředí, podpořit porozumění etnickému původu dítěte, apod.

- **Zjišťování zájmu, přání, názorů a postojů dítěte**

Pracovník zjišťuje prostřednictvím rozhovorů s dětmi a náhradními rodiči, jak dítě prožívá kontakt s okolím, jakým způsobem se zapojuje do sociálních kontaktů, mapuje jeho obavy. Pracovník se také zajímá, jaké představy a očekávání v tomto směru dítě má a jaká jsou jeho přání. Pracovník v rámci případové práce vyhodnocuje, zda jsou očekávání a přání dítěte reálná a na základě toho se rozhodují, jaké kroky v daném konkrétním případě realizovat.

- **Zjišťování projevů dítěte souvisejících s reakcemi na současné sociální prostředí**

Pracovník mapuje s náhradními rodiči způsoby začlenění dítěte do přirozeného sociálního prostředí a zjišťuje, jak dítě v konkrétních situacích reaguje, co mu prospívá/neprospívá, v čem je schopné obstát a v čem selhává. Pracovník vyhodnocuje případné obtíže, které náhradní rodiče u dítěte pozorují a v rámci poradenství se snaží vést náhradní rodiče k náhledu na nenaplněné potřeby dítěte a k vhodným reakcím na ně.

- **Vyhodnocování sociálních dovedností dítěte**

Pracovník na základě zjištěných informací od dítěte a náhradních rodičů vyhodnocuje úroveň a rozsah sociálních dovedností dítěte v oblasti navazování vztahů s vrstevníky, s jinými dětmi a dospělými ze svého okolí. Tyto informace pracovník průběžně využívá při hledání a nastavování optimální podpory dítěti (pracovník tak může sledovat a vést k pozorování i náhradní rodiče, zda není dítě vystavováno nárokům a situacím, ve kterých ještě nemůže s ohledem na míru svých dovedností obstát). Pracovník doporučuje náhradním rodičům typy, jak rozvíjet sociální dovednosti dítěte, případně po domluvě s náhradními rodiči s tímto tématem také cíleně pracuje při individuálním kontaktu s dítětem.

- **Vytváření příležitostí k zapojení dítěte do přirozeného sociálního prostředí**

Pracovník ve spolupráci s náhradními rodiči vytváří dítěti příležitosti pro kontakt se sociálním prostředím. Organizuje odpolední klubová setkání pro děti, vyjíždí na pobyty s dětmi v rámci odlehčovacích služeb pro náhradní rodiče, pořádá víkendové pobyty pro celé rodiny, kde mají děti možnost zapojit se v bezpečném prostředí do vrstevnické skupiny a zažít nové zkušenosti. Při těchto aktivitách jsou zohledňovány specifické potřeby dětí. Při zajištění programu je dbáno na adekvátní personální zajištění, bezpečné prostředí, citlivý přístup k dítěti, posílení dítěte a jeho sebedůvěry.

Pokud se podpora kontaktu s přirozeným sociálním prostředím nedaří, pracovníci mapují důvody a doporučují postupy a konkrétní kroky ke změně situace.

Důvody a možná řešení nezdaru v této oblasti mohou být na straně:

- **Pečující osoby** - náhradní rodiče mohou mít obavy z pobytu dítěte mimo rodinu, nebo z pobytu v jiné sociální skupině, také mohou považovat aktivity dítěte za nebezpečné, ač jde o aktivity běžného typu zajištěné kvalifikovaným personálem nebo důvěryhodnými osobami. **Řešení situace** - pracovník rodiny mapuje zkušenost a důvody náhradních rodičů k obavám, vede rozhovory s dítětem o jeho přání a představách. Pro zjištění přání dítěte používá například *pracovní listy komunikační bedny*. Jiným vhodným nástrojem pro společné přemýšlení o podpoře dítěte v jeho přáních je například *Interaktivní případové setkání*, kde je dítě zapojeno do rozhodování o sobě.
- **Dítěte** - dítě je bojácné, nedokáže komunikovat s vrstevníky, má obavy z nových věcí a projevuje obavy z čehokoli neznámého. **Řešení situace** - pracovník mapuje zájmy dítěte a doporučuje náhradní rodině pracovat na tématu posilování vlastní sebedůvěry dítěte, ve spolupráci s náhradními rodiči navrhuje možnosti zvládnutí nových situací, dítě může být např. doprovázeno při prvních zkušenostech se sociálním prostředím. V některých případech je vhodné doporučit nácvik sociálních dovedností, terapeutickou podporu pro dítě, aj.
- **Příležitosti** - náhradní rodina může žít v lokalitě, kde má dítě menší možnosti pro kontakt se sociálním prostředím. **Řešení situace** - pracovník mapuje s rodinou možnosti v místní komunitě, doporučuje náhradním rodičům sledovat nabídku volnočasových aktivit školského zařízení, kam dítě dochází, zvažovat veškeré možnosti zapojení se do místních aktivit a možnosti navázání vrstevnických vazeb, příp. pracovník motivuje k tomu, aby rodina sama uspořádala akci pro děti v místě, kde rodina žije, případně zprostředkovává další kontakty a služby v nejbližších obcích a městech.

Cílem podpory dítěte je zajistit příležitost pro sociální kontakty jako jeden z aspektů jeho zdravého psychického vývoje, proto pracovník případné nezdary reflektuje v rámci plánování podpory dítěte, příp. navrhuje začlenění tématu do Individuálního plánu ochrany dítěte.

Podpora dítěte ve vztazích s původním přirozeným sociálním prostředím

Dítě, které nežije ve své biologické rodině, potřebuje být podporováno ve znalosti svého **životního příběhu** - v porozumění kontextu odchodu z původní rodiny a umístění do náhradní péče. Potřebuje znát, kdo je jeho biologická rodina a mít základní informace o svém původu – kde se narodilo, kde žilo a s kým a kdo další patřil do jeho historie. Je-li to v jeho zájmu a samo si to přeje, je dítě podporováno v osobním kontaktu s původní rodinou a blízkými osobami a v kontaktu s místy, ve kterých pobývalo před umístěním do náhradní rodiny (město, kraj apod.). Je-li to možné a vhodné, je dítě podporováno také v kontaktu s původní vrstevnickou skupinou.

Potřeba znát svůj životní příběh (jaké to bylo, když bylo dítě malé) je přímo spjata s tématem **utváření vlastní pozitivní identity dítěte** (kdo jsem, odkud pocházím, kam směřuji). Podpora dítěte v kontaktu s původním sociálním prostředím, s rodinou a dalšími osobami blízkými probíhá ruku v ruce v rámci ucelené práce s životním příběhem dítěte.

Oblast identity dítěte a oblast podpory dítěte ve vztazích s původní rodinou a prostředím je řešena jako jedna z povinností náhradních rodičů vyplývajících ze zákona. Je též mapována v rámci Vyhodnocení situace dítěte a nenaplněné potřeby v těchto oblastech jsou formulovány jako cíle spolupráce náhradní rodiny, doprovázející organizace, OSPOD a dalších odborníků v Individuálním plánu ochrany dítěte.

Obecně lze rozlišit tyto situace:

1. **Dítě nemá možnost z různých důvodů být v osobním kontaktu se svou vlastní rodinou a pokračovat v zachování vztahů s původním sociálním prostředím** (např. dítě nyní žije daleko od svého původního bydliště, není známo, kde se vlastní rodina dítěte zdržuje a sama neprojevuje o dítě žádný zájem) – pracovník v takovém případě podporuje dítě a jeho náhradní rodiče v práci s životním příběhem v rovině dohledávání informací, navštěvování původních míst, objevování zvyků a tradic původního prostředí. Pracovník vždy věnuje pozornost prožívání dítěte, tomu, jak se při práci se svou minulostí cítí, vede náhradní rodiče k tomu, aby pozorovali neobvyklé projevy v chování dítěte, a doporučuje případně zpomalit práci s tématem, nebo se zaměřit na větší propracování určitého období, nebo události.
2. **Dítě má možnost být v pravidelném nebo občasném osobním kontaktu se svou vlastní rodinou a pokračovat v zachování vztahů s původním sociálním prostředím –**

Pravidla a postupy spolupráce s dítětem a náhradními rodiči v takovém případě popisuje podrobně následující kapitola - kritérium 5b

Nástroje a techniky, které pracovník využívá v obou výše uvedených situacích, jsou popsány v poslední kapitole dokumentu.

Kritérium 5b – Pověřená osoba podporuje navazování a rozvíjení kontaktů a sociálních vztahů s osobami dítěti příbuznými nebo blízkými, je-li to v jejich zájmu a má písemně stanovena pravidla jak a kde kontakt dítěte s těmito osobami probíhá a jak na kontakt připravuje dítě, pěstouny, rodiče, osoby odpovědné za výchovu dítěte nebo osoby s dítětem příbuzné nebo blízké.

Podpora navazování a rozvíjení vztahů s osobami dítěti příbuznými nebo blízkými

Zatímco práce na rozvoji identity dítěte v otázce vlastního původu je nezbytná pro zdravý psychický vývoj dítěte, ke **kontaktu s biologickou rodinou** nebo jinými osobami blízkými přistupujeme pouze, pokud je **v zájmu dítěte** tyto kontakty uskutečňovat. Tedy pokud mohou být pro dítě dostatečně bezpečné. K rozhodnutí, zda je kontakt s biologickou rodinou v zájmu dítěte, přispívá zjišťování názoru dítěte, jeho prožívání, představ a přání. Zároveň je potřeba vyhodnocovat, zda jsou členové biologické rodiny dítěte schopni uskutečnit kontakt s respektem k potřebám dítěte, zda jsou schopni dodržet pravidla bezpečného kontaktu. K tomuto vyhodnocení mohou významnou měrou přispět informace pracovníků OSPOD.

Spolupráce mezi pracovníkem, OSPOD dítěte, biologickou rodinou a náhradními rodiči je při plánování kontaktu nezbytná. Při kontaktu s rodinou dítěte rozlišujeme, zda je **dítě v příbuzenské nebo zprostředkované náhradní rodinné péči**.

- **Příbuzenská pěstounská péče:** dítě je umístěno do rodiny, která je biologicky příbuzná dítěti. V rodině pracovníci mapují, jak kontakt probíhá aktuálně, jak probíhal v minulosti, a zjišťují přání dítěte. Dále je mapován vztah pečující osoby a osoby, se kterou se má dítě setkávat a vždy je potřeba definovat možná rizika pro plánovaný kontakt. S dítětem je pracováno tak, aby dobře rozumělo tomu, s kým se má setkat. Rodině je nabízena možnost asistovaného kontaktu. Kontakt s rodinou je mapován a je zjišťováno prožívání dítěte a jeho přání ohledně dalších kontaktů.
- **Zprostředkovaná pěstounská péče:** dítě je umístěno do rodiny, která není dítěti biologicky příbuzná, dítě se s rodinou před svěřením do péče neznalo. V rodině pracovníci mapují, jak kontakt probíhá nyní a jak probíhal v minulosti a zjišťují přání dítěte. Při práci s dítětem je kladen důraz na to, aby dítě rozumělo tomu, s kým se setkává a aby dokázalo rozlišit, kdo v jeho okolí patří do rodiny biologické a kdo do náhradní. Při prvním kontaktu s kýmkoli z biologické rodiny je preferována asistovaná forma kontaktu. Kontakt s rodinou je mapován a je zjišťováno prožívání dítěte a jeho přání ohledně dalších kontaktů.

I když je nastavení kontaktu dítěte s příbuznými do jisté míry vždy individuální záležitostí, obvykle probíhá jedním z následujících 4 způsobů (viz níže varianty A-D). Pokud se pracovník odchyluje od jedné z variant, měl by umět dobře zdůvodnit, proč tomu tak je a obhájit, že jedná v zájmu dítěte.

(A) Písemný či internetový kontakt – posílání zpráv, dopisů, fotografií apod. Osobní styk není možný nebo vhodný, ale vzájemná komunikace je žádoucí. Smyslem kontaktu v tomto případě je, aby dítě mělo informace o svém původu a o rodičích – dítě získává informace o tom, kdo je, komu se narodilo, komu je podobné. To umožňuje zaplnit „bílá místa“ v životním příběhu, doplnit rodokmen dítěte. V písemném kontaktu s rodičem není samo dítě, ale náhradní rodič nebo sociální pracovník, který pak dítěti informace zprostředkovává bezpečným způsobem s ohledem na věk dítěte.

Příklady z praxe:

- Rodič žije v zahraničí, není ochoten za dítětem přijet, nebo si dítě osobní kontakt vůbec nepřeje. Na obou stranách je ale zájem o informace o sobě.
- Rodič dítě týral či zneužíval a pro dítě není vhodné osobní setkání z důvodu možné retraumatizace.
- Rodič není schopen udržovat osobní kontakt, opakovaně se nedostavil na setkání s dítětem, byť k tomu měl potřebnou podporu sociálních pracovníků. Má však zájem o informace o dítěti.
- Rodič je ve vězení, dítě si jiný typ kontaktu než písemný nepřeje.

(B) Jednorázové osobní setkání – smyslem je umožnit dítěti, které již delší dobu vyrůstá v náhradní rodině, doplnit si svoji historii, poznat své biologické rodiče nebo příbuzné, mít úplný „příběh života“. Pro některé děti je důležité vidět své biologické rodiče „na vlastní oči“, jsou zvědaví, jak jejich rodiče vypadají, potřebují se jich zeptat, proč se o ně nepostarali, touží získat informace o své minulosti. Na přípravě setkání spolupracuje sociální pracovník s rodičem, náhradním rodičem (jinou pečující osobou) i dítětem. Osobnímu setkání dítěte s rodičem vždy předchází práce s dítětem na podporu jeho identity, aby pak osobní setkání s rodičem dobře zvládlo.

Příklady z praxe:

- U starších dětí v případě, kdy se dítě s rodiči nevidělo od útlého věku – v těchto případech jde většinou o jednorázové setkání, které naplní potřebu dítěte. O další setkání dítě nemívá zájem, považuje rodiče za „cizí“ osobu, necítí potřebu se s rodičem potkávat, jako své rodiče vnímá plně své náhradní rodiče.
- Dítě se v minulosti s rodičem setkávalo, ale kontakt se z různých důvodů přerušil a znovu se navazuje.

(C) Pravidelný kontakt (osobní, písemný či telefonický) dítěte s jeho biologickou rodinou – pravidelné organizované setkávání (ale návrat dítěte do biologické rodiny je ve stávající době nepravděpodobný, nežádoucí, neuskutečnitelný). Biologická rodina a dítě si přejí udržovat pravidelné kontakty, nejedná se však o společnou péči. Hlavními pečovateli jsou náhradní rodiče. Nebo se jedná o situaci, kdy dítě bude setrávat v ústavní péči, protože se pro něj náhradní rodiče nedaří najít. Kontakt umožňuje dítěti a rodině o sobě vědět, vídat se a prožít společné pozitivní chvíle. Na rodiče tedy nejsou přenášeny výchovné úkoly, nepracuje se na zvýšení jejich rodičovských kompetencí.

Při nastavení frekvence setkávání zohledňujeme věk dítěte, jeho přání a také aktuální situaci, ve které se dítě nachází. Obecně ale vždy platí, že čím je dítě mladší a tedy má menší či zatím žádnou schopnost pochopit, proč nevyrůstá s rodiči (toto dítě dokáže až ve věku 10-12 let), tím je frekvence kontaktu nižší, byť mají rodiče zájem o četnější kontakt (ovšem bez záměru převzít péči o dítě zcela). Je třeba brát v potaz aktuální ukotvení dítěte v náhradní rodině - kontakt nesmí závažně narušovat budující se citové vazby k náhradním rodičům.

- U dětí mladších 12 let, které vyrůstají v náhradní rodině (a mají tedy náhradní rodičovské postavy) je vhodná frekvence kontaktu **max. 1x za 3 měsíce**.
- U dětí starších 12 let, které vyrůstají v náhradní rodině (a mají tedy náhradní rodičovské postavy), může být frekvence kontaktu četnější (**1x za 1-2 měsíce**), pokud si děti (nikoli jen biologický rodič) takový kontakt přejí a má z něj prospěch – je spokojenější a vyrovnanější.
- U dětí umístěných v ústavní péči či u dětí v péči příbuzných (kteří nejsou v roli náhradních rodičů, tedy děti ví, že o ně pečuje babička či teta) může být kontakt i **četnější**, pokud z něj dítě profituje.
- Dítě však musí mít vždy informaci, že na jeho současném umístění se nyní nic měnit nebude, tedy se neposiluje jeho falešná naděje na návrat domů k rodičům.

Forma, délka i četnost kontaktu jsou pravidelně přehodnocovány – hlavním hlediskem je bezpečí dítěte, jeho schopnost orientovat se v situaci (dítě ví, kde je doma) a jeho prospívání v náhradní rodině/ústavní péči. Z tohoto důvodu jsou kontakty domlouvány vždy max. na 3-6 měsíců dopředu (u menších dětí na kratší dobu), aby bylo možné reagovat pružně na změnu v potřebách dítěte a kontakt případně omezit, či rozšířit. Zároveň půlroční plán termínů kontaktů dává jistotu všem aktérům setkávání a mohou s termíny závazně počítat.

Pokud si dítě nebo rodič přejí častější kontakt, než je uvedeno výše, ale z pohledu odborníků není zvýšení frekvence pro dítě vhodné (tj. nemůžeme vyhovět přání dítěte, ani přání rodiče), jedná se zpravidla o tyto důvody:

- (malému) dítěti se častým kontaktem plete, kde je doma, zvyšuje se riziko, že nerozumí tomu, proč nemůže k rodičům, oslabuje se vztah k náhradnímu rodiči – primárnímu pečovateli, rodič se stává konkurenční postavou,
- opakování traumatu u týraných a zneužívaných dětí

Příklady z praxe:

- Kontakt dítěte s rodiči probíhá pravidelně a je spojen s konkrétními událostmi, které se pravidelně opakují – setkání v období Vánoc, na konci školního roku v rámci vysvědčení dítěte, v rámci narozenin či svátku dítěte. Mezi setkáními mohou náhradní rodiče poslat rodičům fotky a zprávu o tom, jak se dítě má. Na tom se dítě může a nemusí podílet – zvažujeme věk a přání dítěte, průběžně vyhodnocujeme projevy a reakce dítěte, případně zapojení dítěte do takové komunikace omezujeme. Setkání se v tomto případě ritualizují a jsou pro dítě přirozenou součástí životního běhu. Je jasné, kdy rodiče uvidí a proč – tj. oslaví spolu Vánoce, narozeniny, vysvědčení. Přirozenou

součástí takových kontaktů jsou i drobné dárky, které rodiče dítěti mohou dávat, nejsou však podmínkou setkávání.

- U dětí, u kterých se chystá či již realizuje přechod z ústavní péče do náhradní rodiny a kontakt s rodiči dosud probíhal pravidelně - frekvence kontaktu se postupně rozvolňuje tak, aby dítě mělo prostor pro zvykání si na nové pečovatele a navazování se.
- U dětí, u kterých se chystá či již realizuje přechod z ústavní péče do náhradní rodiny a kontakt s rodiči v poslední době téměř neprobíhal, nicméně nová situace najednou vyvolala zájem rodiče o kontakt s dítětem – v těchto případech realizaci kontaktu omezíme, resp. naplánujeme ho až na dobu, kdy dítě již bude v péči nových pečovatelů a bude se v situaci orientovat, bude alespoň částečně ukotvené. Rodičům důvody vysvětlíme.

(D) Sdílená péče (kontakt v rádech dnů až týdnů)

- **obě rodiny se podílejí na péči o dítě** (udržují v maximální možné míře „život spolu“ tak, aby se dítě mohlo vrátit zpět do rodiny, nebo v ní částečně žít);
- **dítě krátce po odebrání z péče rodičů** (sdílená péče slouží pro citlivé odpoutávání dítěte od rodičů, četnost kontaktu se bude rozvolňovat).

Příklady z praxe:

- Dítě je v pěstounské péči na přechodnou dobu nebo v ústavní péči, ale již se pracuje na návratu dítěte zpět do péče rodičů. Dítě tráví s rodiči maximum času, rodičům zůstává co nejvíce rodičovských povinností i kompetencí. Dítě po celou dobu dostává informaci, že v současném umístění je jen na chvíli a bude se vracet domů (u velmi malých dětí je však třeba brát v úvahu, že tuto situaci rozumově pochopit nemůže).
- Dítě bylo od rodičů odebráno a zvyká si v novém prostředí (přechodném, trvalém). Může mít různé fantazie o tom, proč rodiče zmizeli - kdo za to může, že se jim něco stalo, že muselo ono samo něco hrozného provést, že už je nikdy neuvidí, atd. Kontakt s rodiči je tedy bezprostředně po odebrání plánován co nejrychleji a je častější, jeho četnost se však postupně snižuje s ohledem na to, jaké další umístění dítě čeká. V případě syndromu CAN, který byl příčinou odebrání, je třeba zvažovat kontakt s velkou opatrností – je třeba přizvat dětského psychologa pro práci s eventuálními fantaziemi dítěte, nestačí jen podat dítěti informace.

Formy kontaktu - v praxi jsou uskutečňovány:

a) Volné kontakty s osobami blízkými

Kontakty probíhají v pěstounské rodině dítěte, bez asistence pracovníka. Rodina zpravidla zvládá nastavit sama frekvenci kontaktů, místo setkání a aktivity dítěte s osobami blízkými.

Role pracovníka:

Pravidelně vyhodnocuje dle sdělení pečujících osob a dítěte, jaký mají kontakty charakter, jak jsou dítětem prožívány. V případě, že dojde ke změně povahy kontaktů, potřeba bezpečí dítěte je při kontaktu narušena, projevy blízké osoby, se kterou se setkává, jsou pro dítě nesrozumitelné, dochází ke konfliktům mezi pečujícími osobami a osobami blízkými, navrhuje pracovník další řešení situace. Zjišťuje názory jednotlivých aktérů situace, intenzivně komunikuje s dítětem, informuje OSPOD dítěte o změně situace.

Možnosti řešení situace:

Pracovník nebo OSPOD dítěte svolá případové setkání/případovou konferenci za účelem nastavení dalších kontaktů, osoby blízké jsou přítomny setkání a podílejí se na dalším plánování setkávání s dítětem. Výsledkem může být změna intenzity kontaktů, místa kontaktů, převedení kontaktů do bezpečného prostředí s asistencí kontaktů sociálním pracovníkem. V případech, kdy nelze změnit nastavení kontaktů dohodou s blízkými osobami, může dojít k úpravě soudním rozhodnutím. Na soud se může obrátit rodič dítěte, pěstouni i svěřené dítě. Doprovázející organizace v této situaci poskytuje poradenství a podporu s ohledem na zájem dítěte.

b) Asistované kontakty s osobami blízkými

Asistované kontakty s osobami blízkými probíhají za účelem zvýšené potřeby monitorovat situaci setkání dítěte s těmito osobami. Tyto kontakty jsou plánovány, osoby zúčastněné jsou připravovány, kontakt má vymezena pravidla, jeho průběh je vyhodnocován a reflektován.

Místo kontaktu:

Asistovaný kontakt probíhá zpravidla v jiném prostředí než je bydliště dítěte, nejčastěji v prostorách doprovázející organizace, případně na jiném neutrálním místě (cukrárna, dětská herna, dětské hřiště apod.). V některých případech dochází ke kontaktu i v zařízení, kde pobývá osoba blízká. Může to být dětský domov, kde pobývá sourozenec dítěte. Asistované kontakty mohou probíhat i ve věznici, kde je rodič dítěte ve výkonu trestu. Lze realizovat asistovaný kontakt například v léčebně či terapeutické komunitě, kde se rodič dítěte léčí ze závislosti. Místo kontaktu je vždy posuzováno z hlediska vhodnosti prostředí a případného rizika traumatizace dítěte.

Prostředí, kde probíhá asistovaný kontakt, je nutné zvolit dle vhodnosti pro dítě – místo, kde si dítě může hrát, má k dispozici předměty nabízející různé aktivity, které podporují přirozený kontakt s blízkými osobami. Pracovník, který asistuje kontakt dítěte, předem připravuje prostředí, plánuje s blízkými osobami aktivity vhodné pro dítě. Při kontaktu dítěte v zařízení pracovník kontaktuje zařízení a zjišťuje možnosti využití prostor pro uskutečnění setkání.

Struktura kontaktu a jednotlivé kroky:

- a) Shromažďování informací - od pěstounů, OSPOD
- b) Příprava – dítěte, pěstounů, osob blízkých
- c) Uzavření Dohody o kontaktu
- d) Průběh setkání
- e) Po setkání

Popis struktury kontaktu je uveden v *Metodickém manuálu – Kontakt dítěte v pěstounské péči s osobami blízkými* (viz **Příloha 1**), vzor *Dohody o kontaktu s osobami blízkými* (viz **Příloha 2 a 3**)

Další metodické materiály k asistovanému kontaktu dítěte v náhradní rodinné péči:

- Komunikace s dítětem o biologické rodině a Kontakt dítěte s biologickou rodinou. (zdroj: Velký vůz, Mgr. Veronika Uhlířová)
 - Vztahový labyrint v náhradní rodině (zdroj: Rozum a cit, Mgr. Veronika Uhlířová)
 - Manuál služby asistovaný kontakt (zdroj: Nadace Sírius a Sdružení pěstounských rodin)
 - Maminka ve vězení (zdroj: Český helsinský výbor)
- (Uvedené zdroje – viz **Příloha 4 – Další metodické materiály**)

Pokud se podpora navazování a rozvíjení kontaktů a sociálních vztahů s osobami dítěti příbuznými nebo blízkými nedaří, pracovníci mapují důvody selhávání.

Důvody nezdarů v této oblasti mohou být na straně:

- **Pečující osoby** – náhradní rodiče mohou mít obavy setkat se s osobami, které patří do původní rodiny dítěte, či jsou dítěti blízké, pěstouni mají s osobou příbuznou či blízkou konfliktní vztahy (časté zejména u příbuzenské pěstounské péče), obávají se o vlastní bezpečí či chrání své soukromí.

Řešení situace – pracovník mapuje důvody náhradních rodičů, vysvětluje možnosti průběhu kontaktu, zajišťuje dostatek informací a nabízí podporu při kontaktu, včetně přípravy prostředí, účastníků, zajišťuje místo kontaktu v neutrálním prostředí. Též podporuje, aby dítě bylo schopno sdělit pečujícím osobám své přání setkávat se s osobami blízkými. Pracovník vede náhradní rodiče k porozumění potřebě dítěte mít při kontaktu s blízkou osobou své nejbližší v současném životě, tedy současné pečující osoby (pěstouny, adoptivní rodiče). Pokud i přesto nejsou schopni náhradní rodiče doprovodit dítě na kontakt s blízkou osobou, či je velké riziko vzniku konfliktní situace, plánuje pracovník s rodinou možnosti podpory dítěte například přítomností odborníka nahrazujícího pečující osobu (zpravidla to bývá doprovázející pracovník).

- **Dítěte** – mohou vznikat situace, kdy dítě není připraveno na kontakt s osobami blízkými, odmítá hovořit o vztahu s těmito osobami, vyjadřuje nezájem či odmítnutí kontaktu, či téma biologické rodiny. Dítě může mít zájem o kontakt s blízkou osobou, zároveň však velké obavy. **Řešení situace** – pracovník citlivě mapuje obavy dítěte, vysvětluje možnosti podpory dítěte a zajištění jeho bezpečí, sleduje přání dítěte s jakými osobami se chce setkat, na jakém místě, kdo má u setkání být. Dítě je zahrnuto do přípravy setkání na kontakt.

V případě, že dítě odmítá vůbec hovořit a pracovat s tématem původního prostředí, vlastní historie a blízkých osob, přistupuje pracovník k volbě technik a nástrojů, které citlivě mapují zážitky dítěte z historie, jeho vztah k původnímu prostředí. Pracovník tak pomáhá dítěti vytvářet ucelený obraz vlastní minulosti a pochopení, jak a kdy se jednotlivé události odehrály.

V takovém případě není dítě vedeno k uskutečnění kontaktu s osobami blízkými dříve, než je připraveno a projeví přání kontakt uskutečnit. Je možné, že o kontaktu s osobami blízkými je rozhodnuto soudně, a jsou určeny přesné podmínky a termíny jak má kontakt probíhat. V takových případech má pracovník snahu informovat jednotlivé osoby, které se mají kontaktu účastnit, o potřebách dítěte, o postupech, které zajistí bezpečný a zdárný průběh pro všechny zúčastněné.

- **Osoby blízké** – osoba blízká odmítá kontakt s dítětem.
Řešení situace – pracovník zjišťuje možnost setkání s touto osobou a mapuje důvody, proč se osoba nechce setkat, dochází k informování o zájmu dítěte, o možnostech podpory a zajištění bezpečného prostředí pro všechny zúčastněné. Případně pracovník vyjednává, co může o této osobě dítěti říct, nebo jestli je možné s dítětem udržovat jinou formu kontaktu. Následně se pracuje s dítětem na přijetí aktuální situace.

Nástroje a techniky pro práci s životním příběhem dítěte

Ekomapa

Technika zaměřená na zmapování sociálního okolí rodiny, jejích zdrojů a opory. Možno využít pro seznámení s rodinou nebo v době velké zátěže pro uvědomění si vlastních zdrojů, o koho se rodina může opřít anebo kde rodina energii ztrácí.

Možné použití i při individuální práci s dítětem, například v rámci tvorby knihy života, kdy technika slouží ke zjištění, s kým se dítě cítí propojeno, o koho se může opřít a koho vnímá jako důležitého ve svém sociálním prostředí.

Technika může rovněž dítěti posloužit k zaznamenání toho, co tvořilo důležitou součást jeho života. Dítě může mluvit o tom, jaký je vztah k zaznamenaným místům a věcem a může tak lépe porozumět svému životu jako celku a pochopit, proč je tam, kde je. Lze i zaznamenat formu vztahu a kontaktu, kterou dítě má k důležitým lidem ze své minulosti. Technika může posloužit k mapování toho, které osoby byly pro dítě v minulosti důležité, ale v současné době s nimi kontakt neprobíhá, i když by o něj dítě stálo.

Rodokmen

Technika, která jde využít při seznamování s rodinou a může být zdrojem informací o rodině a její historii a rodinném systému.

Dítěti může technika pomoci se zorientovat ve vlastních kořenech a uvědomit si své místo v systému náhradní rodiny. Technika může být zaměřena na rodinu náhradní i na biologickou. Dítě může například lépe pochopit, proč se rodiče nedokázali o něj postarat nebo může lépe pochopit změny, které se v rodině udály po jeho odchodu.

Je možné využít techniku pro zjišťování informací o minulosti dítěte, kdy se může ukázat jako potřebné kontaktovat osoby z minulosti dítěte za účelem zjištění informací nebo navázání kontaktu.

Projektivní techniky a pracovní listy

Možné využít pro seznámení s rodinou a pro zjištění vztahů mezi členy rodiny. Pro pracovníka při práci s technikami je důležité i pozorování členů, jak mezi sebou komunikují, jak se zapojují do techniky, jak dospělí reagují na dítě. Techniky mají za cíl podporu rodiny a posílení propojení členů rodiny. Pracovník techniku s členy rodiny reflektuje a závěry se stávají východiskem pro další práci s rodinou.

Mezi tyto techniky například patří:

Kreslení začarované rodiny, ostrov rodiny, práce s maňásky, techniky komunikační bedny apod.

Kniha života

Technika podporuje tvorbu pozitivní identity dítěte a zobrazuje životní příběh dítěte. Souží k tomu, aby si dítě, které žije odděleně od své rodiny, uvědomilo svoji minulost. Pomáhá mu vyrovnat se s některými obtížnými obdobími života. Dítě si za pomoci dospělého knihu samo vytváří. Dospělý dítě vede a pomáhá mu shromažďovat informace, dokumenty a fotografie.

Součástí knihy života mohou být pracovní listy z komunikační bedny a další dokumenty vztahující se k dítěti (kopie rodného listu, fotografie míst, kde dítě žilo a důležitých osob, obrázky, předměty důležité pro dítě,...)

Rozhovor a dotazníky

Rozhovor s dítětem je součástí konzultací v rodině. V závislosti na věku a osobnostním nastavení dítěte probíhá rozhovor za přítomnosti pěstouna nebo u starších dětí v soukromí. Otázky jsou přizpůsobeny věku dítěte a jeho rozumovým schopnostem. Otázky mapují aktuální situaci dítěte, sociální prostředí, přání a potřeby. Cílem rozhovoru je podpora dítěte, podpora navázání důvěry ve vztahu pracovník – dítě, motivace dítěte v různých oblastech.

Metoda MyBackpack

Metoda pomáhá dětem zpracovávat těžká témata, jako například okolnosti a důvody jejich odchodu z původní biologické rodiny a okolnosti přijetí do rodiny náhradní.

S dítětem je pracováno formou hry, metafory příběhu maňásky, pomocí počítačového programu a práce s tištěným materiálem. Dítěti pomáhá metoda svůj životní příběh lépe integrovat, rozvíjet jej, rozumět mu. Vytvoření uceleného životního příběhu dítěte za pomoci této metody napomáhá rozvoji jeho identity, jeho zakotvení v životě a k vytváření uspokojivých mezilidských vztahů. Metoda zároveň

pomáhá dospělým pochopit, jak děti události kolem přemístění prožívaly, potvrdit a přijmout jejich chování v té době a skutečně naslouchat jejich potřebám.

Interaktivní případové setkání

Účelem interaktivního případového setkání je prozkoumání jakékoli situace z pohledu dítěte a je příležitostí ke shromáždění a sdílení informací mezi přáteli, rodinou a odborníky. Zaměřuje se na to, co je pro dítě důležité právě teď a co do budoucna, jakou podporu potřebuje a co v jeho životě funguje a nefunguje. Získané informace se využívají k vytvoření akčního plánu, který pak tým účastníků realizuje. Dítě je vždy na setkání přítomno a aktivně se podílí na jeho plánování a realizaci.

Zdroje k uvedeným technikám a nástrojům:

- Metodika doprovázení. Podpora, vzdělávání a kontrola při výkonu náhradní rodinné péče (zdroj: Amalthea, o. s.)
- Vytváření knihy života (zdroj: Natama)
- Metodika k používání komunikačních beden (zdroj: diplomová práce Lenky Fořtové)
- Metodika pro asistovaný kontakt dítěte s biologickou rodinou Rozum a cit, z. s. (zdroj: Rozum a cit, z.s.)

LATUS
pro rodinu

LATUS pro rodinu o.p.s.

Tel.: 775 969 047, 775 969 063

E-mail: info@latusprorodinu.cz

Web: www.latusprorodinu.cz

